

הר הרווקים / יותם טולוב

"ואם מטבעכם אתם נוטים להתרוממות הרוח, לא תוכלו בוודאי, בעת שתתכוננו בעיר הענייה הזאת ובכתי-העלמין העשירים שלה, לעצור עצמכם מלשנן את הפסוק הנושן: מה טובו אוהליך, יעקב! משכנות מנוחותיך, ישראל!"

(מתוך: 'עירם של האנשים הקטנים' לשלום עליכם)

האהוב עליי הוא בוורשה. שם הבנתי לראשונה שאנשים מתים יותר משהם חיים. מכוסה בחורש טרופי, אין בו דבר מחום היום של בתי הקברות שלנו. על המצבות מסותתים סימנים: ידיים פרוסות על מצבות של כהנים; נטלה בזווית על מצבות של לויים; נרות שבת שבורים על מצבות של רווקות. שני ברשימה הוא זה של פראג. המצבות שם נוטות הצידה בצפיפותן, כאילו נעצרו באמצע תפילת רבים. בית הקברות של בורדו, צנוע. מקום שלישי. בביקורי במקום, ערך לי השומר סיור בצרפתית. הבנתי רק מילה אחת; הוא הצביע על שני קברים ואמר 'הרצל'.

ואילו כאן בארץ, לא תמצא כאלה. או שהם ציוניים מדי או שהם אזרחיים מדי. כנראה חסר לנו היסטוריה של אנשים מתים. חוץ מבית קברות אחד.

ובו היתה דירתי הראשונה.

שמעתי עליה במקרה. חבר סיפר שחודשיים קודם הכשירו את בית הטהרה של הר הזיתים למגורים. רוצים שתהיה נוכחות על ההר, כלומר יהודית. הייתי לקראת סיום התואר, מאסתי בחיי הקרוואן ורציתי חדר משלי. התקשרתי לצחי, האחראי. מהר מאוד התברר לשנינו שאני אח של אחי. הוא קיבל אותי אחרי שיחת נהלים קצרה: שכר הדירה הוא שלוש מאות וחמישים שקלים. טכנית בעלי הבית זה חבר'ה קדישא אבל משלמים שכירות למזכירות של השכונה היהודית הצמודה; יש שמירה 24 שעות ביממה; מצפים מכם להיות שם גם בשבתות; אנחנו לא עובדים כאן עם חוזים ומשפטולוגיה, תלך תראה, מתאים מתאים, לא מתאים לא מתאים. כעבור שמונה חודשים פינו אותנו. רצו להשכיר את המקום לזוגות נשואים, שיהיה יישוב של קבע. בדרך כלל הכיוון הוא הפוך, אבל אני עברתי מהר הזיתים לרחביה.

המבנה עצמו ישב בשוליים הדרום מערביים של ההר ובגלל הביקוש הגבוה, הקברים החדשים הלכו וסגרו עלינו. היו שתי כניסות לבית, אחת שהובילה לדירה של זוג נשוי עם תינוקת והשנייה לדירה שלנו - דירת הרווקים. על הגג היתה גרוטאת מגלשה אדומה וקטנה. מלבדה, הכל היה אבן. כמו ההר. כמו העיר.

היינו אטרקציה; הרווקים מבית הקברות. התחילו להתקשר אליי: 'יש אזכרה לסבא שלי, אולי תארגן את השותפים ותשלימו לנו מניין'. 'אנחנו רוצים לעלות לקבר של הרב קוק ושל הרב צבי יהודה, תן לנו נו"ן צדי"קים למקום'. התחלתי להעביר מדי פעם לחברים מהעיר סיורים בעקבות הגדוילים. ההר היה כמו יער בשוליו של בית, ואני הילד שנבלע בו. זיהיתי חוקיות – הכיתוב על המצבה היה ביחס הפוך לגודל האגו. המצבות של עגנון, אורי צבי גרינברג ורוברט מקסוול היו חלקות לגמרי. עם הזמן איבדתי עניין בקברים הידועים. גם כאן זיהיתי חוקיות – ערימות של אבנים קטנות על מצבה היו סימן לקבר שפוקדים אותו, איתות לזרים שמדובר בקברו של צדיק. קברים פקודים היו בשביל תיירים ואני, בן בית, ביקשתי את האנונימיים. אהבתי לקרוא את הכיתוב על המצבות העזובות. תרגילי איקו, סכם את החיים בפחות מעשרים תיבות: 'ביתו פתח לדורש עזרה ועצה' 'יליד בן יליד ירושלים' 'הצילה ספר תורה תוך מסירות נפש בימי המלחמה הגדולה'. והיו גם שלטי הבקרוב - 'שמור' ו'קניתי בחיים'. והיה גם את הקבר של סימא.

אסנת הגיעה ביום חם במיוחד. היא דפקה על הדלת עם בקבוק ריק ואמרה שהיא מיובשת. נתתי לה כוס מים, 'זה לא בסדר שאין ברזייה בכל ההר' אמרה. היא היתה מבוגרת וכחושה, ספוגה בזיעתה. 'יש למעלה בשירותים' הצבעתי. 'איבדתי את הלמעלה ולמטה, שעתיים שאני מסתובבת', אמרה וביקשה שאמלא לה את הבקבוק. 'דווקא יש כאן לא מעט בקבוקים עם מים שמשאירים בין הקברים, כולם רותחים'. 'זה אנשים מביאים ליטול ידיים' הסברתי. 'אה' גם הקול שלה היה מיוזע. 'תאמין לי, איך לא התנחל כאן גולן למכור בקבוק חצי ליטר מים בעשרה שקלים'. חזרתי עם בקבוק מלא מהמטבח, 'תשע תשעים בבקשה'. היא חיכה, לראשונה, העייפות שעל פניה היתה פרי של הרבה יותר משעתיים שיטוט. היא כאן כדי למצוא קבר, סיפרה. סבתא שלה. סבתא סימא שעלתה לארץ בשנות השלושים ותוך ארבע שנים הספיקה ללדת את אמא שלה ולמות ממגיפה. 'יקרת המידות המדוכאת ביסורים' דמיינתי את הכיתוב על המצבה שלה. 'ואף פעם לא היית אצלה בקבר?' שאלתי. לא, היא מתה הרבה לפני שאסנת נולדה. אבל עכשיו אמא של אוסנת נכנס לה ג'וק בראש, היא רוצה להיקבר לידה. 'השכירות כאן יקרה' הזהרתי. 'יקרה רצח', היא גיחכה, לכן הן רוצות להעביר את הקבר של סבתא ל'סגולה'. הרמתי גבה – 'מהר הזיתים

לפתח תקווה? 'כן. נראה לי הרבה יקפצו על הקבר שלה שיתפנה'. 'ומצאת אותה?' שאלתי. 'איזה מצאתי. חשבתי שיהיה איזה מרכז מידע או מפה. לא ציפיתי לכה בלאגן'. הוצאתי מהארון כובע טמבל דהוי. 'קחי, שלא תתייבשי שוב, בואי נצא', היא נעצה בי מבט תמה, 'הולכים למרכז מידע' הודעתי.

ערבים עלו במעלה הכביש חוזרים מהר הבית. עלינו על שביל צר דרך גחש"א חב"ד. אסנת הלכה בין הקברים בזהירות של תיירים. המשכנו עם הכביש עד לתחתית של מלון שבע הקשתות, עמדנו בתחתית הטיילת והתבוננו על הנוף שבין העגורנים. 'יש סיכוי לא רע שסבתא שלך קבורה כאן מתחתינו, או שם' הצבעתי מערבה ואז מזרחה. 'אלו החלקות האשכנזיות', הסברתי 'קבורים כאן רבנים גדולים, ואליעזר בן יהודה ומנחם בגין ובוריס שץ' אסנת לא התרשמה. 'את יודעת' אמרתי, 'הם לא ירשו לך להעביר אותה', 'מי לא ירשו?' 'החברה קדישא. הם יעשו לכם את המוות, להעביר מישהי מהר הזיתים? מותר להעלות לירושלים, לא להוריד'. 'גם על המתים יש לכם מה להגיד?' התרעמה, כאילו אני חבר מועדון של החברה קדישא. המשכנו אל חלקת 'קהילת ירושלים' המטופחת. עלי, השומר, היה בדרכו החוצה. 'סגרנו את הבסטה?' שאלתי. 'יום שישי היום' ענה. הצגתי בפניו את אסנת, סיפרתי לו מה היא מחפשת. 'אין בעיה, יום ראשון תבואי אליי ונחפש'. 'אבל אני לא מירושלים' נרתעה. 'לא נורא פעם הבאה את בירושלים תבואי אליי, מה השם של סבתא?' 'סימא'. 'ממתי היא מתה?' 'אלף תשעה מאות שלושים ושבע, אתה מכיר קברים של אנשים מהתקופה ההיא?' 'בטח' עניתי בשמו 'הכל רשום לו במחשב' סימנתי אל הראש. עלי ברר מפתח מתוך צרור והתקדם חזרה לכיוון השער. הלכנו אחריו לחניה, אסנת דיברה אל הגב שלו 'סימא בת שלום הלל' אמרה, 'זה מצלצל מוכר?'. עלי זע באי נוחות, 'אני אמרתי כבר... התחיל, ואז ויתר, המתין שנצא, ולאחר שנעל את השער אמר 'הגיברת רוצה בטלפון, יש חברה קדישא. הם עונים בטלפון' הוא התחיל ללכת, נעצר, הסתובב ושאל 'אולי אתם עם רכב?' בחנייה מולנו נמנם גמל. 'אני כאן גר' אמרתי, 'הגענו ברגל'. הוא המשיך לדרכו. רצייתי להמשיך גם אני להתארגן לשבת, אבל אסנת עוד לא וויתרה. 'בוא נתקשר אליהם, לחברה קדישא' הציעה. נתתי לה את המספר, היא חייגה ולאחר שהגיעה למענה קולי הסתכלה עליי שוב, מצפה לפתרון. 'תנסי ביום ראשון' הצעתי, הייתי חייב לזוז להתארגן לשבת, 'נעים מאוד היה להכיר'. 'אולי תתקשר אתה' הציעה, 'הם כבר מכירים אותך'. 'תאמיני לי אין הבדל אם את או אני מתקשרים'. אסנת התעקשה: 'אני לא יודעת מתי יצא לי לבוא לכאן שוב. וזו ממש החצר האחורית שלך'. 'אני מצטער באמת שאין לי זמן'. 'טוב' היא הרפתה 'אז לפחות אל תשאיר אותי פה עם כל הערבים. חכה איתי עד שתגיע המונית שלי'. חיכיתי. נצמדנו לשער הנעול, מתחת לצל החומה. הרצון הטוב שלי הלך ונמס, ניסיתי לגייס מעט ממנו לקראת פרידתנו, 'את רואה שם', הצבעתי אל חלקה א' שמעבר לשער. 'שמת לב

לקבר הירוק שראינו, עם שיח הרוזמרין? היא לא השיבה. 'זה היה הקבר של הנרייטה סאלד. המייסדת של הדסה'. 'יפה לה' סיננה. 'ידעת שיום האם נקבע ליום פטירתה של הנרייטה היא בכלל לא הקשיבה, המשכתי, 'אירוניה שכזו. יום האם ביארציט של אישה ללא ילדים'. משהו נרתע בה. הייתי חייב לוודא, 'תבואי לכאן עם הילדים שלך, מביטח לתת להם סיור היסטוריה שהם לא ישכחו'. המונית צפרה מאחורינו. 'אם היו לי ילדים הייתי לוקחת אותם למקומות יותר משמחים' אמרה, ניתקה את עצמה מהקיר ונכנסה אל המונית. המונית התקדמה פירססה מול שער בית הקברות וחזרה לכיווני. סימנתי לה לעצור. הנהג הנמיך את החלון. 'תני לי את הטלפון שלך. אנסה לברר'. החיוך שלה היה ערוב נדיר של נצחון ותבוסה.

לקח לי כמה שבועות להיזכר בהבטחה ועוד כמה להרים טלפון. החברה קדישא נתנו לי את המיקום המדויק: הגוש הישן בחלקה של הפרושים, ארבע מדרגות מעל שער הכניסה שבמעלה הכהנים, עשרים ושלושה קברים דרומה. את הקבר עצמו לקח לי חצי דייט למצוא. הבחורה לא הפסיקה להגיד 'איזה הזוי', בזמן שעברנו מקבר לקבר עם פנס. הכיתוב על רוב המצבות היה דהוי. זו היתה חלקת נשים, כולן צנועות או צדיקות. בסוף, דווקא הבחורה היא זו שמצאה את הקבר. היא ממש התחננה שאתקשר עכשיו לאסנת להודיע לה, 'תחשוב איך זה ישמח אותה'. לקח לאסנת זמן להיזכר מי אני. הזכרתי לה. לא, לא הערתי אותה, מה השעה בכלל? שמתי אותה על רמקול. 'מצאתי את הקבר' הכרזתי. 'אה יופי, איזה חמוד'. הבחורה הסתכלה עליי בהתרגשות (לא מצליח להיזכר בשם שלה). 'אני ממש מולה, את רוצה שאמסור לה משהו?' קרצתי לבחורה. חבל, היה לה רווח בין השיניים הקדמיות. אסנת שתקה. הקראתי לה את הכתוב 'פה נטמנה האישה הצנועה סימא דבורה בת רבי שלום הלל מפיטטהיקב נפטרה ט"ו טבת תרצ"ד'. 'האישה הצנועה?' נחרה, 'אם היו מבררים קצת עליה, היו שולחים אותה עוד היום לסגולה שלא תלכלך לכם את הקדושה, איך אמרת קוראים לאבא שלה?' 'רבי שלום הלל' הקראתי, 'סבא רבה שלי, ארגן לה כרטיס לכיוון אחד לירושלים כשהיא נכנסה להריון, להרחיק את הבושה מהעיירה שלהם עם השם המסובך, מאז היא בירושלים'. 'אז מתי את באה אלינו?' שאלתי. 'אמרת לי שהם לא יתנו לי להוציא אותה משם'. איבדתי את הסבלנות 'תשמעי אסנת, לא מעניין אותך, לא צריך. את זו שביקשת ממני לבדוק'. לא הייתי מדבר בתקיפות אם לא היתה שם הבחורה (מרמת אשכול, בוודאות. היא היתה מרמת אשכול). 'סליחה, אני קצת במקום אחר. אני בטח אבוא מתישהו, אתקשר אליך, זה המספר נכון? חבל, חבל שזה מסובך ככה, עם החברה קדישא, העיקר שניסינו. נכון?' למחרת התקשרתי לבחורה. היה לי נחמד מאוד אבל נראה לי שזה לא מתאים, שיהיה בהצלחה.

בשבועות הבאים העברתי לא מעט סיורים בימי שישי. הוספתי את הקבר האנונימי למסלול. סיפרתי על סימא, אישה בודדה עם תינוקת בבטן, ועל הבקשה של אותה תינוקת כעבור שבעים שנה להעביר את הקבר של אמא שלה לשפלה. משם המשכנו לקבר של החלל הכי צעיר במערכות ישראל, ניסים גיני, בן עשר. יום אחד, כשהדרכת את החברה מהשיעור של אחי, אחד מהם אמר לי שדווקא יכול להיות פתרון הלכתי. 'אין מפנים את המת', ציטט עבורי, 'אלא כדי להיקבר בארץ ישראל או כדי להיקבר בחלקה משפחתית שכן ערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו'.

באותו יום התקשרתי לאסנת.

כן היא זוכרת. מה שלומי? לא היא עוד לא התקשרה לחברה קדישא, עומס בעבודה. בחיים בכלל. אמא שלה צריכה לעבור ניתוח, אולי. 'תשמעי אסנת' קטעתי אותה, 'יכול להיות שמצאתי לך פתרון'. 'אתה לא מוותר, אה?'. היה נשמע שהיא שקועה באותה ספה מאז שיחתנו הקודמת. 'יכול להיות שיש לי היתר הלכתי בשבילך. כיבוד הורים זה חזק יותר מירושלים, מסתבר. אני יכול לעזור לך למצוא רב שיתיר לכם'. 'נשמע לי מורכב'. 'שטויות' התעקשתי. 'עזוב', היא ביטלה, 'סתם זה היה רעיון לא מוצלח של אמא שלי, מה זה משנה אם כאן או שם?'. 'נראה לי שקצת בודד לה כאן, לבד. בטח יהיה לה יותר נחמד איתכן. טוב לו לאדם להיות קבור עם אבותיו, זה השולחן ערוך כותב'. 'אין אבותיו, מני' היא קטעה אותי, 'זה רק שלושתנו. שתי אמהות ובת. ולבת הזו בקושי יש זמן לדאוג לחיים'.

ניתקתי. יכולתי כבר לדמיין את הסיור ביום שישי הקרוב. אעצור עם הקבוצה מול הקבר של סימא. לכאורה אישה אנונימית. ובכל זאת בואו תשמעו סיפור קטן. פעם היתה סימא אחת שנכנסה להריון - אולי רומן עם קומוניסט בולשביק - וגורשה לירושלים. וסימא הספיקה בארבע שנים בירושלים ללדת לבד ולמות ולבד. ולבת הזו שלה, גם כן נולדה בת יחידה. ולבת האחרונה לא נולד דבר. שלושה דורות של רווקות מתחילים בקבר הזה. תכננתי לשתול ליד הקבר שלה שיח רוזמרין, אבל אז צחי הודיע שיש לנו חודש לפנות את הדירה, רוצים לאייש את ההר בזוגות. ביום שעברתי לרחביה, עצרתי אצל סימא והנחתי צרור של אבנים על הקבר. בדרך כלל הסדר הוא הפוך, קודם צדיקים ואחר כך אבנים. אבל קיוויתי שאצל סימא הדברים יעברו גם אחרת. כמה סקרנים שיעצרו, יראו אבנים, ידליקו נר, ויתפללו על קברה, לפרי בטן, לנישואין, לבריאות.